Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Философия экономики. История /В. Базилевич, В. Ильин. – К.: Знания; М.: Рыбари, 2011. – 927 с.
2. Каніщенко О.Л. Міжнародний маркетинг у діяльності українських підприємств: – К.:Знання, 2007. – 446 с.
3. Старостіна А.О. Маркетинг: підручник / А.О. Старостіна, Н.П. Гончарова, Є.В. Крикавський та ін.; за ред. А.О. Старостіної. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.
4. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток промисловості України : тенденції та закономірності / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3 (69). – С. 82-84.
5. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства в Україні / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. – К.: Знання, 2009. – 156 с.
6. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення / Н. І. Чухрай. – Львів: Вид-во Національного ун-ту Львівська політехніка, 2007. – 316 с.
7. Шегда А.В. Стратегічне управління: підручник / А.В. Шегда. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. – 309 с.
8. Шпичак О. М. Теорія та практика формування ціни землі сільськогосподарського призначення / О. М. Шпичак, В. Г. Андрійчук // АгроІнКом. – 2009. – № 3–4. – С. 33–34.
9. Aubert J-E. Innovation Policy for the Developing World / J-E. Aubert // Special Report of The World Bank. – The World Bank, 2013. – P. 7-9.
10. Lederman D. Innovation and Development around the World, 1960-2000 / D. Lederman, L. Saenz // World Bank Policy Research Working Paper 3774. – The World Bank, 2013. – 35 p.
11. Shugart M. Politicians, parties, and presidents: An exploration of authoritarian institutional design // Liberalization and Leninist Legacies: Comparative Perspectives on Democratic Transitions / Ed. By B. Crawford, A. Lijphart. – Berkeley: Institute of International and Area Studies, 2012. – №8(6), 90 p.
12. Susan P. Douglas Global marketing strategy / Susan P. Douglas, C. Samuel Craig. – McGraw-Hill, Inc, 2012. – 554 p.

Надійшла до редколегії 04.06.14

А. Козлова, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ИМПЕРАТИВЫ ВЛИЯНИЯ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА МЕЖДУНАРОДНЫЙ АГРАРНЫЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ

В статье определены факторы влияния глобализации на международный аграрный сектор экономики. Исследованы основные технологические императивы агросектора в системе международных экономических отношений. Проанализированы стратегические приоритеты международного аграрного сектора, включающего финансово-кредитное обеспечение, правовой аспект, процессы интеграции и формирования организационной структуры.

Ключевые слова: аграрный сектор, активизация инновационной деятельности, новые технологии, конъюнктура рынка продукции агробизнеса.

A. Kozlova, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TECHNOLOGICAL IMPERATIVE IMPACT OF GLOBALIZATION ON INTERNATIONAL AGRICULTURAL ECONOMY

The article highlights the factors influencing agricultural production towards global market. The study consists basic fundamental imperatives of globalization on the agricultural sector in international economic relations. The article analyzes the strategic priorities of the international agricultural sector, which includes financial and credit support, legal aspects, processes and integration of organizational structures. Technological imperatives require a large structural and institutional turn in the Ukrainian economy on the basis of current trends in the global economy, scientific and technical potential. There is a growing importance of organizing and conducting international level in the field of technological forecasting. This type of prediction is considered as backbone component in strategic forecasting and economic development programming.

Keywords: agriculture, the intensification of innovation, new technologies, conditions agribusiness products.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 10(162): 63-68
УДК 339.9.012.23
JEL F230, D210, L160, O310

М. Устименко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ У ПІДВИЩЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розкривається як інтеграція до міжнародних інноваційних кластерів впливає на підвищення економічної стійкості підприємств-учасників кластеру, регіонів і країн їх діяльності в умовах глобальної нестабільності, аналізуються можливі загрози і джерела нестабільності від залучення підприємств до таких міжнародних структур.

Ключові слова: кластер, міжнародний інноваційний кластер, економічна стійкість, глобалізація.

Постановка проблеми. Формування кластерів, зокрема інноваційних, розглядається науковцями як напрямок підвищення стійкості підприємств і економічних систем регіонів, де вони функціонують. Такий підхід зумовлений тим, що кластери наділяються властивостями бути "самодостатніми модулями", "осередками стабільності", швидко й ефективно реагувати на зміни в оточуючому їх середовищі. Дослідження, присвячені аналізу функціонування кластерів у Європі в розпал глибокої енергетичної кризи 1970-х років [1], у період азіатської кризи кінця 1990-х років на країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону [2], а також, дослідження, проведені стосовно початку кризи 2008-2010 роках, зазначають успішність кластерів у зменшенні наслідків кризових явищ і стимулюванні інновацій в умовах економічної турбулентності [3]. У даному розрізі кластери як напрямок підвищення стійкості часто завдячують своїй самодостатності, що фактично дозволяє уникнути негативних проявів глобалізації.

Даний етап розвитку світової економіки визначається поглибленням глобалізаційних процесів, зростанням взаємозв'язку і взаємозалежності економік світу і посиленням економічної і фінансової нестабільності. Сучасна світова криза, зародившись у США, стрімко розповсюдилась на економіки інших країн, показуючи, що фінансові та економічні проблеми одних країн можуть стати джерелом нестабільності і поштовхом до розвитку кризових явищ у інших країнах. У даному аспекті саме міжнародна складова виступає джерелом нестабільності. Міжнародні кластери, у порівнянні з власне національними, виступають об'єднаннями підприємств з декількох країн, що, з однієї сторони, робить їх більш підвладними глобальним шокам і змінам, з іншої, може надавати сприятливі ефекти від міжнародної діяльності.

© Устименко М., 2014

Тому доцільним є визначення напрямків впливу інтернаціоналізації кластерів до світової економічної системи щодо забезпечення економічної стійкості такого утворення і діяльності його учасників чи, навпаки, провокування нестабільності їх функціонування і кризових явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти формування і функціонування кластерів висвітлені у роботах вітчизняних авторів: В. Базилевича, Є. Безвушко, І. Брижань, З. Варналія, М. Войнаренка, В. Дубницького, О. Каніщенко, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю.Орловської, В. Проскуріної, С. Соколенка та зарубіжних авторів: М. Кітінга, М.Портера, В. Прайса, А. Ругмана, П. Самуельсона, Е. Фезера, Д. Якобса, Л. Янга, Г.Яшевої. Специфіка формування міжнародних і транскордонних кластерів розкривається у працях таких вітчизняних науковців: І. Бакушевич, Н. Внукової, Н. Каніщенко, І.Пелещак, Л.Радченко, М.Хмари, А. Філіпенка.

Метою даної роботи є визначення ролі міжнародних кластерів у підвищенні економічної стійкості підприємств-учасників кластеру, регіонів і країн діяльності кластеру в умовах глобальної нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний кластер можна розглядати як кластер учасники якого належать до двох або більше країн. Під поняттям міжнародного кластеру сучасні дослідники розуміють два типи структур: перший – кластер як цільне утворення, де сукупність учасників з декількох країн створюють єдиний кластер, і другий тип – міжнародні мережі кластерів, коли так званий міжнародний кластер складається з декількох кластерів, що функціонують на території різних країн.

Вплив інноваційних кластерів, що здійснюють міжнародну діяльність, на підвищення стійкості функціонування його учасників, територій діяльності, економік країн функціонування кластеру і глобальної економіки, припускаємо, багато в чому залежатиме від наступних параметрів: (1) рівня інтернаціоналізації кластеру і ступеню залучення його учасників до структури світогосподарських зв'язків; (2) від країн діяльності кластеру: кількості країн, що охоплює кластер, специфіки їх бізнес-середовища, ступеню подібності чи розрізненості бізнес-середовища цих країн, наскільки економіки цих країн взаємозалежні; (3) від того, яким чином склався міжнародний поділ за функціональними сферами діяльності кластеру, яким чином структуровані канали постачань (включаючи науково-дослідні розробки і виробничо-комерційну діяльність) тощо; (4) від вагової частки учасників кластеру з кожної країни у загальних результатах діяльності кластеру, їх впливу і значущості.

Визначення того, яким чином кластери впливають на забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарської діяльності, передбачає необхідність виявлення специфіки самого поняття "стійкості". Дане поняття застосовують до характеристики властивостей економічної системи та її складових, в тому числі підприємств, його також застосовують для оцінки стану функціонування кластеру.

Існують різні підходи до трактування поняття економічної стійкості. Так Попельнюхов Р. вважає, що "стійкість економічної системи відображає її здатність ефективно протидіяти несприятливим внутрішнім і зовнішнім впливам, адекватно та швидко змінювати свою внутрішню структуру відповідно до різних умов" [4]. Фещур Р., Баранівська Х. інтерпретують поняття "стійкість системи" в економіці стосовно підприємства як "здатність підприємства підтримувати параметри у конкретний момент часу" (стійкість динамічної рівноваги), "утримувати відхилення параметрів від вектора динамічної рівноваги" (стійкість функціонування) і "підтримувати траєкторію свого розвитку поблизу деякої оптимальної (планової) траєкторії" (стійкість розвитку) [5]. Мохонько Г., аналізуючи стратегічну стійкість підприємства, визначає її як "здатність підприємства досягати місії та поставлених стратегічних цілей за постійного дестабілізуючого впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, зберігаючи свою цілісність і гармонійний розвиток" [6].

З описаного вище можна припустити, що стійкість підприємства (та інших економічних суб'єктів) можна розглядати як його здатність досягати поставлених цілей, протидіяти несприятливим внутрішнім і зовнішнім впливам.

Посилення економічної і фінансової нестабільності світової економічної системи на сучасному етапі розвитку часто проявляється у "раптових змінах в економічних умовах, що призводять до дестабілізації розвитку економічних об'єктів" [7], так званих економічних шоків. При цьому, на думку О.Баженової, макроекономічні шоки можуть бути розділені на внутрішні і зовнішні по відношенню до окремої країни. Внутрішні потрясіння стосуються змін економічних умов в країні. Зовнішні потрясіння викликані імпульсами, що виникають за межами конкретної країни. Ці потрясіння виникають у наслідок наступних змін: зовнішнього попиту, вартості окремих ресурсів на світовому ринку, умов торгівлі, світових процентних ставок, міжнародних потоків капіталу, а також змін у погодних умовах та природні катастрофи.

З проаналізованих нами критеріїв поділу факторів стійкості, найбільш поширеними є ті, що виділяють окремо зовнішні та внутрішні фактори стійкості; однак, на думку Козловського С. В., правильнішим був би їх поділ факторів на ті, які можуть її порушити, і ті, які її забезпечують [8].

Для виявлення здатності учасників кластеру протидіяти зовнішнім негативним чинникам, необхідно виявити фактори, які можуть порушити цю стійкість, оцінити ризики і загрози, які можуть призвести до порушення економічної стійкості цих підприємств в умовах глобальної нестабільності.

На думку Старостіної А. О. і Кравченка В. А., щоб виявити фактори ризику, слід використовувати методику, яку застосовують для аналізу факторів макро- та мікромаркетингового середовища. Різниця між маркетинговими факторами та факторами ризику в імовірності останніх [9]. Така методика передбачає поділ усіх ризиків і загроз на три рівні. На першому рівні знаходяться систематичні (системні) ризики, які організація практично не має можливості контролювати, до них належать політичні, правові, макроекономічні ризики тощо. На другому рівні знаходяться фактори ризику, які організація не може контролювати, але може впливати на них, такі ризики пов'язані із діяльністю конкурентів, споживачів, постачальників та інших контрагентів підприємства. На третьому рівні знаходяться ризики, які компанія може контролювати або на які може здійснювати прямий вплив. До цього рівня відносять підконтрольні фактори мікросередовища і внутрішнього середовища, такі як: організаційна культура, виробництво, персонал, маркетинг тощо.

Існує велика кількість кластерних структур, які різняться за видами, типами, сферами і напрямками своєї діяльності, при цьому, кластери можуть бути залучені до структури світогосподарських зв'язків у різній мірі, що відповідно буде впливати на стійкість підприємств у кластері. Однак, при формуванні міжнародного кластеру і інтеграції до нього іноземних учасників, необхідно узагальнити основні можливі напрямки впливу таких утворень на посилення стабільності і визначити основні напрями нестабільності, пов'язані з міжнародною діяльністю таких структур. Так для визначення специфіки впливу міжнародних інноваційних кластерів на підвищення стійкості його учасників, територій і країн діяльності ми визначили наступні напрямки впливу інтеграції підприємств до міжнародних кластерних структур (див. табл.1).

Таблиця 1. **Вплив міжнародних інноваційних кластерів на підвищення економічної стійкості учасників кластеру**

Вплив інноваційних кластерів на підвищення економічної стійкості учасників кластеру	Специфіка впливу міжнародних інноваційних кластерів на підвищення економічної стійкості
1. Об'єднання зусиль і внутрішньо корпоративних чинників учасників кластеру	
Більш успішна і ефективна діяльність за рахунок об'єднання зусиль учасників кластеру і виникнення загального синергетичного ефекту дозволяє бути менш вразливими до негативних впливів глобальних шоків. Існує можливість здійснення впливу на чинники, що для кожного окремого підприємства характеризуються як зовнішні завдяки координації діяльності між учасниками кластеру, більшої могутності і впливовості кластеру.	*Об'єднання зусиль учасників з різних країн і виникнення загального синергетичного ефекту* від міжнародної співпраці може відкрити наступні можливості: інтернаціоналізація кластеру сприяє залученню до нього більшої кількості учасників, розширенню доступу до знань, технологій, партнерів по кооперації, можливості здійснення диверсифікації партнерів; розширення доступу до капіталу, об'єднання зусиль щодо просування продукції; отримання переваг від міжнародної фінансової діяльності.
2. Об'єднання загроз і можливостей середовища діяльності учасників кластеру	
Кластер як один цілісний суб'єкт передбачає об'єднання як можливостей, так і загроз, що виникають для окремих учасників і можуть розповсюджуватись на весь кластер.	Учасники кластеру знаходяться під впливом декількох бізнес-середовищ. Це означає, що загрози і можливості ринкового середовища для учасників з однієї країни, можуть впливати на діяльність учасників в іншій країні кластеру, оскільки такі учасники пов'язані між собою тісними економічними зв'язками.
3. Самодостатність кластерної організації, орієнтація на внутрішні зв'язки	
Існує можливість уникнення впливу негативних проявів зовнішнього середовища за рахунок орієнтації на внутрішні ресурси кластеру, оскільки в рамках кластеру відбувається майже повний спектр науково-дослідної та виробничо-комерційної діяльності, учасники кластеру в основному пов'язані один з одним, а зовнішні зв'язки обмежені. Однак надмірна орієнтація на внутрішні контакти і знання може спричинити ефект замкнутості, що може навпаки підвищити вразливість учасників кластеру.	Маючи більш широкий доступ до партнерів по науково-дослідній та виробничо-комерційній діяльності і відповідно ширшу базу споживачів, кластер має більшу вірогідність сформувати самодостатню структуру. Однак, функціонування кластеру, як було визначено вище, на території декількох країн передбачає чутливість до впливу змін бізнес – середовища декількох країн, де функціонують учасники, а також власне міжнародного середовища їх взаємодії (регулювання міжнародної торгівлі, зміни валютного курсу тощо), що означає, що самодостатність кластеру передбачає не лише можливість уникнення зовнішніх шоків, а й вірогідність виникнення додаткових шоків, пов'язаних з міжнародною складовою.
4. Адаптація учасників кластеру, внутрішня реорганізація кластеру у відповідь на зовнішні зміни	
Можлива більш ефективна адаптація підприємств у кластері до зовнішніх чинників, порівняно з окремими підприємствами, оскільки: • Інноваційна діяльність кластеру дозволяє підприємствам знайти нові напрямки зростання, нові форм взаємодії, конкуренції і кооперації, що часто дозволяють знизити наслідки кризових явищ. • Можливість реорганізації структури кластеру, використовуваних ним ресурсів і факторів виробництва, та ймовірність переорієнтації на інші сегменти постачальників, посередників, споживачів дозволяє підвищити ефективність кластеру. При цьому, кластер в цілому, регіони і країни його функціонування можуть виграти більше, ніж окремі підприємства – учасники.	*Специфіка адаптації підприємств у міжнародному кластері до зовнішніх чинників полягає у можливостях, пов'язаних із міжнародною мобільністю факторів виробництва* (оскільки ресурси у рамках кластеру будуть перетікати в країни, де вища ефективність їх використання); *можливостях переорієнтації* на іноземних постачальників, посередників, споживачів тощо. Такий перерозподіл ресурсів в рамках міжнародного кластеру, на рівні кластеру дасть позитивний ефект, однак завдяки функціонуванню внутрішнього ринкового механізму кластеру в його структурі залишаються лише ефективні і конкурентоздатні підприємства і країни. Це може означати вихід із системи кластеру окремих підприємств і країн, що здійснюють менш ефективну діяльність.

Джерело: розроблено автором

З табл.1 видно, що вплив міжнародних інноваційних кластерів на підвищення стійкості учасників кластеру залежить від таких параметрів діяльності кластеру як: можливість об'єднання зусиль учасників кластеру; об'єднання загроз і можливостей середовища діяльності учасників кластеру; самодостатність кластерної організації, орієнтація на внутрішні зв'язки; можливість адаптації учасників кластеру до змін зовнішнього середовища і здійснення внутрішньої реорганізації кластеру у відповідь на зовнішні зміни. Розглядаючи вплив інтеграції до міжнародних кластерних структур більш детально, необхідно виокремити наступні напрямки впливу.

1. Можливість впливати на чинники, що для кожного окремого підприємства характеризуються як зовнішні, з метою мінімізації негативного впливу загроз і формування сприятливих можливостей.

Завдяки координації діяльності учасників в рамках кластеру стає можливий їх вплив на частину загроз першого рівня, які окрема компанія не може контролювати поодиноко. Так кластерна організація може сприяти змінам ринкового середовища, здійснювати такі напрями діяльності: лобіювання державної політики (регулювання діяльності суб'єктів підприємництва, політики стосовно інвестування в інфраструктуру, виділення грантів на фінансування інвестиційних проектів), сприяння створенню і приваблению нових учасників на ринок (створенню нових підприємств, організації бізнес-інкубаторів, приваблення венчурних компаній).

Такий вплив і можливість його реального здійснення залежатиме від розміру і потужності кластеру, однак кластер в цілому має більші можливості для координації своєї діяльності з державними органами влади і вироблення більш ефективних і адекватних рішень щодо сприяння стійкості підприємств в умовах зовнішніх шоків.

Частина загроз другого рівня, які зазвичай окрема компанія не може контролювати в рамках своєї звичайної діяльності, "інтерналізується" в рамках кластеру, тому їх у загальному можна розцінювати як внутрішні по відношенню до кластеру чинники і припустити про можливість їхньої підконтрольності усередині кластеру.

Інтерналізація бізнес-середовища суттєво залежатиме від розміру і потужності кластеру. Зокрема, Харт Д. А., зазначає, що великі корпорації, в тому числі ТНК, поширюють свою присутність на світових ринках на основі

глобалізації своєї діяльності і глобальному просуванні власних інновацій. Глобалізація дозволяє таким структурам інтерналізувати ринки у широкому просторовому масштабі і тим самим знизити невизначеність і витрати. У деяких випадках ТНК прагнуть до вертикальної інтеграції в рамках їх економічного сектору для посилення контролю над сировиною, постачальниками, дистриб'юторами, і таким чином здійснювати управління виробничим процесом від початку до кінця [10].

Стійкі, налагоджені комунікації і виробничі, технологічні та фінансові зв'язки між учасниками, з одного боку, підвищують економічну стійкість підприємств, відкриваючи можливість кращої координації діяльності і підвищення її ефективності, з іншого боку, можуть створити проблему взаємозалежності. Так Дж. Каінеллі, розглядаючи теоретичну модель "трансферу шоків" стосовно мережі підприємств, зазначає, що мережа працює як механізм "об'єднання ризиків" коли компанії сильно пов'язані одна з одною у своїй діяльності. При цьому, "поділ ризику" не обов'язково передбачує зниження ризику, тобто частину ризику бере на себе одна компанія, а частину інші, а навпаки, це означатиме, що кількість і наслідки ризиків можуть збільшуватись, оскільки компанії також несуть ризики інших компаній з якими взаємодіють [11]. У даному випадку кластери можуть мати порівняльний недолік в умовах важких криз, що особливо важливо для функціонування міжнародних кластерів, де діяльність кластеру відбувається у середовищі декількох країн, і шоки бізнес-середовища однієї з країн діяльності кластеру можуть вплинути на діяльність усього кластеру і відповідно його учасників.

2. Більш успішна і ефективна діяльність учасників кластеру за рахунок загального синергетичного ефекту порівняно з окремими підприємствами дозволяє бути менш вразливими до негативних впливів глобальних шоків.

Компанії в кластері отримують переваги у зв'язку із можливістю отримання зовнішнього ефекту економії від масштабу, добре налагодженими внутрішніми комунікаціями і каналами обміну інформацією, у зв'язку із близькістю до спеціалізованих постачальників і клієнтів, в тому числі можливістю скорочення транспортних витрат, і в цілому ведуть до зниженням операційних витрат і підвищення продуктивності. При цьому, на кожній ланці виробничо-комерційної діяльності між учасниками в середині кластеру існує конкуренція, що стимулює підприємства до пошуку напрямів більш ефективної діяльності.

Так, дослідження, що проводились вченими стосовно впливу азіатської кризи 1997-1999 років на країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, показали кращу здатність кластеризованих регіонів протистояти кризі, порівняно з некластеризованими регіонами, які зазнали сильного спаду, у зв'язку із "мікроекономічною слабкістю, відсутністю внутрішньої конкуренції, неефективністю корпоративного управління та виключно слабкої банківської системи" [2], що на думку вчених не було притаманне кластеризованим територіям.

Інтеграція учасників у міжнародні кластерні утворення у даному випадку відкриває наступні переваги: доступ до нових знань, ноу-хау і технологій, яких не має національна мережа, покращений обмін досвідом та інформацією на міжнародному рівні, доступ до нових ринків і нових партнерів по співробітництву; дозволяє оптимально використовувати внутрішні ресурси учасників кластеру, залучати більшу кількість учасників до інноваційного процесу і сприяти підвищенню його ефективності, що сприятиме кращій адаптації до змінного середовища.

Отже, розкриваючи специфіку ролі синергетичного ефекту щодо здатності зменшувати вразливість до негативних впливів глобальних шоків, необхідно зазначити, що у даному аспекті міжнародний кластер в цілому також може виграватися більше, ніж його учасники та регіони і країни діяльності. Так підприємства – учасники кластеру можуть як отримати додаткові переваги щодо стійкості своєї діяльності, так і навпаки погіршити свій стан у результаті не просто нездатності протистояти глобальним шокам, а й нездатності зайняти свою нішу у кластері у зв'язку із посиленням внутрішньої конкуренції у кластері під впливом глобальних шоків. Аналогічна ситуація можлива і для країн діяльності кластеру, а саме: неефективність діяльності національних учасників, втрата порівняльних переваг у постачанні продукції чи продукуванні технологій можуть призвести до заміни неефективних і нездатних конкурувати учасників з одних країн на нових учасників з інших країн в рамках сформованих ланцюгів діяльності кластеру.

3. Можливість уникнення впливу негативних проявів зовнішнього середовища.

Одні з перших наукових праць стосовно кластерів були присвячені саме феномену кластерів як окремих "островів господарського добробуту", що успішно функціонують протягом економічних криз. Серед них були дослідження, проведені в ряді регіонів Італії, Швейцарії і Франції протягом енергетичної кризи 1970-х років, які зазначають, що кластери можуть бути успішними в період кризи завдяки орієнтації на ендогенні чинники розвитку [1], такі як людський капітал, внутрішні знання і технології тощо.

Такий рівень самодостатності дозволяє кластерам уникнути негативних проявів глобалізації завдяки тому, що учасники кластеру орієнтуються на внутрішні ресурси і в рамках кластеру відбувається майже повний цикл функціонування підприємства, учасники кластеру в основному пов'язані один з одним, а зовнішні зв'язки обмежені. З одного боку, таке явище дозволяє учасникам кластеру уникнути потенційних зовнішніх шоків, порівняно із окремими підприємствами, що працюють у подібних галузях, з іншого боку, такий стан може навпаки призвести до більшої чутливості до зовнішніх впливів. Зокрема, Оболенцева Л. В., зазначає, що надмірна орієнтація на внутрішні контакти і знання може спричинити "синдром самодостатності" та "ефект замкнутості" [12]. Як зазначається у звіті ОЕСР про "Кластери, інновації і підприємництво": "діяльність кластеру може призвести до перенавантаження регіону, інфляційного зростання ресурсів, якими користуються учасники кластеру, ризику надмірної спеціалізації регіону, що в цілому робить територію більш уразливою до зовнішніх шоків" [13].

4. Більш ефективна адаптація підприємств у кластері до зовнішніх чинників, порівняно з окремими підприємствами.

Міжнародний кластер має можливість здійснювати внутрішню перебудову кластеру у відповідності до зовнішніх умов, що у разі різких змін кон'юнктури національного і глобального ринку сприятиме не занепаду кластеру і банкрутству його учасників, а переродженню на нових умовах з метою подальшого зростання.

У даному випадку кластер розглядається як ефективний ринковий механізм, що здатний адаптуватись до змін кон'юнктури ринку, при цьому можуть залучатись до співпраці нові учасники і виникати нові компанії, а старі, менш ефективні, відповідно будуть вибувати. З цього видно, що кластер в цілому, регіони і країни його

функціонування можуть виграти більше, ніж окремі підприємства – учасники [14].

В умовах постійних змін зовнішнього середовища компанії – учасники кластеру, або потенційні учасники, часто стикаються з проблемою вибору і пошуку місць для своєї діяльності для вибору кращих умов бізнес-середовища з урахуванням їх конкретних потреб. Чим більш глобалізовані ринки, тим більш вірогідно, що ресурси будуть надходити в більш привабливі регіони. Це сприятиме посиленню ролі кластерів і стимулюванню регіональної спеціалізації у випадку наявності в окремих регіонах певних переваг у більш ефективному використанні ресурсів і можливості отримання кращих результатів діяльності. Так кластери стають все більш спеціалізованими і пов'язаними з іншими кластерами, забезпечуючи комплементарну діяльність. Однак такий внутрішній поділ праці і спеціалізація можуть призвести до надмірної орієнтації на внутрішнє середовище і його нестійкості у випадку, якщо під глобальні шоки потраплять результати діяльності кластеру, та ті продукти, що такий міжнародний кластер пропонує ринку.

Інноваційна діяльність також може бути з більшою ефективністю реалізована у разі здійснення її в рамках міжнародних кластерів. В умовах світової економічної кризи така складова дозволяє відшукувати нові напрямки і форми розвитку як для окремих підприємств, так і для регіонів, країн і світової економіки в цілому. Зокрема, Шовкалюк В. зазначає, що "для всієї економіки держави кластери виконують роль точок зростання внутрішнього ринку і бази міжнародної експансії" [15] за рахунок можливості швидкого розповсюдження нововведень між учасниками кластеру по каналах постачань, сприятливих умов для розвитку виробництва (в том числі підтримуючої та обслуговуючої діяльності), виникненню нових форм взаємодії і протидії зовнішній конкуренції.

Для визначення можливого впливу залучення учасників до міжнародних інноваційних кластерів на підвищення їх економічної стійкості ми проаналізували такий вплив на прикладі трьох міжнародних інноваційних кластерів, що формуються за участі українських підприємств (див. табл. 2).

Таблиця 2. **Вплив міжнародних інноваційних кластерів за участі українських підприємств на підвищення стійкості учасників кластеру**

Назва кластеру, територія	Характеристика кластеру	Вплив інтернаціоналізації кластеру на стійкість його учасників
Кластер машинобудування для АПК (Херсонська область (Україна), підприємства Німеччини, Білорусії)	Машинобудівній кластер з виробництва, реалізації та обслуговування зернозбиральних комбайнів, складної сільськогосподарської та іншої техніки, який об'єднає провідні машинобудівні підприємства області, такі як: ТОВ "НВП "Херсонський машинобудівний завод", ТОВ "Автомобільний завод "Анто-Рус", ДП "Херсонський завод суднового обладнання та суднової арматури", ВАТ "Херсонський завод карданних валів", ПКО "Концерн "Електромаш", ЗАТ "Акумуляторний завод "Сада", а також ТОВ "НПФ "Монада", ДП "Херсонський чавуноливарний завод", ВАТ "Херсонські комбайни" та інші [16].	Формування кластеру на базі підприємства Херсонмаш ускладнено дефіцитом коштів на завершення НДДКР по впровадженню нового типу комбайнів. Відсутність коштів пов'язана із падінням платоспроможності покупців техніки заводу. Залучення білоруських і німецьких компаній до потенційного кластеру передбачає створення виробничої кооперації німецьких компаній з Херсонмаш із завантаженням його невикористовуваних виробничих потужностей, що може стати поштовхом до розвитку діяльності інших українських підприємств – потенційних учасників кластеру, а для Херсонмашу означатиме поповнення обіговими коштами і можливість впровадити цільовий проект. Це дозволить підвищити життєздатність Херсонмашу і потенційного кластеру. Однак виробництво на українських потужностях товарів іноземних конкурентів може загострити конкуренцію на ринку комбайнів України.
Кластер інформаційних технологій (Львівська область (Україна), Dolina Lotnicza, Dolina Ekologicznej żywności (Польща))	В українсько-польському транскордонному регіоні на польській території вже функціонують два потужні кластери: "Авіаційна Долина" і "Долина органічної їжі", що надає можливості долучення учасників з української сторони. Так, створений у Львові в 2010 р. IT-кластер одним із напрямів своєї діяльності передбачає співпрацю із Авіаційною Долиною [17], що стане передумовою для формування транскордонного IT-кластеру.	Кризові явища українського IT-сектору оминули львівських IT учасників, бо вони орієнтовані на польських замовників; при цьому, український IT-сектор у даному випадку буде більш підвладний змінам середовища Польщі. Також втрата порівняльних переваг львівського IT сектору в рамках кластеру може призвести до реструктуризації кластеру і відповідно залучення інших IT- компаній до його структури, що може позитивно вплинути на кластер в цілому, однак несе загрозу для українських компаній.
"Слобожанщина" (Харківська область (Україна), Белгородська область (Російська Федерація)	Створення кластеру передбачалось на основі функціонування українсько-російського технопарку "Слобожанщина", співзасновниками якого є Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харківський національний університет радіоелектроніки, Науковий парк "ФЕД" та "Бєлгородський державний національний дослідницький університет" з метою комерціалізації наукових розробок. В рамках такої структури було створено інноваційну платформу "GEOTECHNOPOLIS" [18]; розпочато в Бєлгородській області будівництв заводу з виробництва підшипників корпорації "УПЕК".	Зовнішньополітичні зв'язки між Україною і Росією на даному етапі не сприяють розвитку тісної співпраці між учасниками в прикордонних територіях, а тому негативного впливу зазнають не лише окремі учасники наукової і виробничої кооперації, а можливість створення самого трансграничного кластеру, і реалізації усіх проектів, що були націлені на підтримку функціонування і розвитку кластеру.

Джерело: розроблено автором

З таблиці 2 видно, що формування міжнародних інтеграційних кластерів для підприємств може відкривати додаткові можливості щодо функціонування і розвитку їх діяльності в умовах посилення зовнішніх шоків. Однак часто інтернаціоналізація діяльності в рамках кластеру може призвести до посилення нестабільності, що буде мати вплив не лише на окремі підприємства і організації в одній країні, а й розповсюдитись на учасників

кластеру з інших країн, які пов'язані між собою стійкими господарськими зв'язками.

Висновки і напрями подальших досліджень. Таким чином, в умовах посилення глобальної нестабільності міжнародні інноваційні кластери можуть сприяти підвищенню стійкості функціонування і розвитку підприємств – його учасників, територій і країн його діяльності. Це стає можливим за рахунок того, що такі об'єднання більш самодостатні, можуть краще адаптуватись до нових умов, а також завдячуючи можливості здійснення внутрішніх структурних перетворень в середині кластеру і ефективної координації діяльності його учасників і комунікацій, здатності до продукування інновацій і пошуку нових напрямів і форм співпраці. Міжнародний кластер, порівняно з національним, використовуючи ресурси декількох країн, має можливість здобути додаткові переваги від міжнародного розподілу праці, ефекту спеціалізації та обміну. Однак сам міжнародний кластер в цілому може вигравати більше, ніж його учасники, регіони і країни діяльності, оскільки завдяки функціонуванню внутрішнього ринкового механізму кластеру, в структурі кластеру залишаються лише ефективні і конкурентоздатні підприємства і країни, що пропонують кращі умови діяльності. Міжнародний інноваційний кластер в цілому та економічні суб'єкти, що отримують позитивні ефекти від його діяльності, можуть зазнати серйозних негативних наслідків у випадку, якщо під ризик підпадуть результати діяльності самого кластеру.

Список використаних джерел

1. Гусенко О.С. Розвиток промислово-інноваційних кластерів у країнах Європи: стан та перспективи [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/.

2. Єрмакова О. А. Роль кластерів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / О. А. Єрмакова// Економіка промисловості. – 2009. – №48. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/eprom/2009_48/st_48_12.pdf.

3. OECD (2009), Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth, OECD Publishing.

4. Попельнюхов Р. В. Теоретико-методичні засади макроекономічної стабільності. "Економіка та держава" № 12, 2009, с. 58–61.

5. Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису/ Р.В. Фещур, Х.С. Баранівська// Проблеми економіки та управління. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2010. – №684.

6. Мохонько Г. А. Стратегічна стійкість підприємства та її забезпечення в умовах нестабільного ринкового середовища : дис.... канд. економ. наук. : 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) /Г. А. Мохонько. – К., 2010. – 21л.

7. Bazhenova O. External shocks on economic growth of Ukraine: theoretical backgrounds and empirical testing/O. Bazhenova // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. – К.:ВПЦ "Київський ун-т", 2012,N Вип. 140. – С.6-9.

8. Козловський С. В. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави / Калетнік Г. М., Козловський С. В., Козловський В. О. // Економіка України. – 2012. – №7. – С. 16-25.

9. Старостіна А. О., Кравченко В. А. Ризик-менеджмент: теорія та практика: Навч. посіб. – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка"", 2004.

10. Hart, D.A. (2000), Innovation Clusters: Key Concepts, Working paper, Department of Land Management and Development, and School of Planning Studies, The University of Reading, United Kingdom. http://centaur.reading.ac.uk/27212/1/0600.pdf.

11, Cainelli, G. (2012), "Production and financial linkages in inter-firm networks: structural variety, risk-sharing and resilience", Journal of Evolutionary Economics. Sep2012, Vol. 22 Issue 4, p711-734.

12. Оболенцева Л. В. Кластеризація як напрям розвитку національної економіки : проблеми та перспективи / Л. В. Оболенцева // Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20 – 22 жовтня 2010 р. / Мін-во з питань ЖКГ України, ХНАМГ. – Х. : ХНАМГ, 2010. – С. 173 – 176. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.kname.edu.ua/17645/.

13. OECD (2009), Clusters, Innovation and Entrepreneurship, Local Economic and Employment Development (LEED), OECD Publishing.

14. Walerud C. and A. Viachka (2012) "Transnational networks of cluster organisations. Cluster Observatory Report" Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness, Stockholm School of Economics

15. Шовкалюк В.С. Кластери та інноваційний розвиток України/Створення та функціонування інноваційних кластерів. Інформаційно-аналітичні матеріали Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/Stvor_ta_funk_klasteriv.pdf.

16. Про створення у Херсонській області машинобудівного кластеру з виробництва, збирання і реалізації зернозбиральних комбайнів: Розпорядження Кабінету Міністрів України на виконанання доручення Президента України від 25 березня 2011 року №1-1/566.

17. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України". Аналітична доповідь. Інститут стратегічних досліджень України [Електронний ресурс] /Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/

18. Концептуальный подход к созданию системной инновационной платформы GEOTECHNOPOLIS в рамках еврорегиона "Слобожанщина" [Текст] / Алексей Кирюхин и др. // Часопис соціально-економічної географії. – 2011. – Вип. 10. – С. 167-172.

Надійшла до редколегії 26.05.14

М. Устименко, асп.
КНУ имениТараса Шевченко, Киев

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИННОВАЦИОННЫХ КЛАСТЕРОВ В ПОВЫШЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрывается, как интеграция в международные инновационные кластеры влияет на повышение экономической устойчивости предприятий-участников кластера, стран и регионов их деятельности в условиях глобальной нестабильности, определяются возможные угрозы и источники нестабильности от интеграции предприятий в такие международные структуры.

Ключевые слова: кластер, международный инновационный кластер, экономическая стойкость, глобализация.

M. Ustymenko, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE ROLE OF INTERNATIONAL INNOVATION CLUSTERS ON INCREASING ECONOMIC AGENTS SUSTAINABILITY

The influence of enterprises integration into international innovation clusters on the increasing of enterprises, countries and regions economic sustainability under the global instability are explored. Potential sources of instability and threats of the integration into international cluster structures are defined. Author outlines the main benefits of international innovation cluster for enhancement of economic agents sustainability, such as: possibility for joint exploitation of market opportunities and efforts consolidation for overcoming market threats, cluster self-sufficiency, effective cluster internal reorganization and adaptation in response to external changes. Three clusters (engineering for agriculture production cluster (Hersonska oblast and German enterprises), IT cluster (Lvivska oblast and Poland enterprises), cluster for R&D commercialization (Slobodzanschina euroregion)) are examined to uncover the role of international innovation cluster formation on enhancement of economic agents' economic sustainability.

Keywords: cluster, international innovation cluster, economic sustainability, globalization.